

İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)

BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ
ULUSLARARASI ÜÇÜNCÜ SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ

Bükreş, Romanya / 1-5 Kasım 2006

İstanbul 2011

BELGRAD KALESİ VE BELGRAD'DA TÜRK İZLERİ ÜZERİNE

Sibel Ceylan* - Volkan Marttin**

Giriş

Bir kısım şehir tarihçisine göre Avrupa'da kültürel ve ekonomik gelişmelerin hareket merkezi şehirler olmuştur. Her şehrin gelişim süreci diğerinden farklı bir yol izlese de süreç içerisinde kesişmeler söz konusudur. Şehirlerin gelişim çizgisi, şehrin bulunduğu bölge ve konuma göre değişiklik gösterir. Şehirleşme bir kısım evrelerle yaşanırken geçişleri kesin bir biçimde olmamıştır.¹

Avrupa'daki şehirlerin gelişimleri üzerine yapılan çalışmalarda görülür ki şehir ilk önce savunma amaçlı oluşturulan duvarlar içinde kurulur. Bu duvarlar birleştirilerek kale-kent evresine gelinir. Bu evrede kale-kent halkı, kent halkı değil kale halkı konumundadır.² İnsanların gelişimi ise bu üretim olmayan hayattan üretim yapılan hayata yani kültürel ve ekonomik yaşama geçişle mümkündür. Böylece bir şehri oluşturanlar o yerde birbirine bağımlı üretim sistemleri oluşur. Üretim sistemlerini etkileyen siyasal güçlerin yanında bu sistemin işleyişini sağlayan bir de fiziksel konum ve potansiyel vardır. Fiziksel gelişim doğrultusunda kale, çarşı, dış kale, varoş gibi kısımlara ayrılır. Bir Avrupa şehri olan Belgrad'ın oluşumunda büyük bir önem içeren kale, öncelikle ele alınmalıdır.

Şehrin Gelişiminin İlk Noktası: Kale

Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği kavşakta kurulmuş olan Belgrad şehri, bulunduğu konum nedeniyle, tarih boyunca birçok kavmin yerleştiği bir alan olmuştur. Bu yüzden birçok dilde farklı isimlerle anılır.

---

* Tarihçi

** Okutman, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü

¹ Henri Pirenne, *Ortaçağ Kentleri (Kökenleri ve Ticaretin Canlanması)*, Dost Kitabevi, Ankara, 1982, s. 28.

² Pirenne, *a.g.e.*, s. 59.

Sırpça'da; Beograd şeklinde yazılan ve Ak-şehir anlamına gelen Osmanlı kaynaklarında; Beligrad, Bellegrad şeklinde rastlanan imparatorluk içindeki başka Belgrad adlarından ayırt etmek için "Tuna Belgrad'ı, Belgrad-ı Üngürüs, Belgrad-ı Bünyad, Sengin-Bünyad sıfatları verilmiş olan; Alman kaynaklarında Witzenburg, Weisenburg olarak geçen Macarlarda ise Nandor Fejervar şeklinde geçen şehrin Romalılar devrindeki adı ise Singidunum'dur.

Genel bilgi kaynaklarına göre Keltlerin kurmuş olduğu ve Roma İmparatorluğu zamanında Moesia eyaletine bağlanan bu yer, II. yüzyılda kent, III. yüzyılda koloni haline getirilmiş, daha sonra sık sık göç eden kavimlerin istilasına uğramıştır. VI. yüzyılda Avarlar, IX. yüzyılda Bulgarlar, daha sonra Bizanslılar şehri ele geçirmişlerdir. Sırbistan'da milli bir hareket baş gösterdiği sırada, Macarlara karşı Sırp krallığının bir sınır kalesi haline gelmiştir. XIII. yüzyıl sonlarında Sırlar, Macarlar ve Bulgarlar arasında elden ele geçen şehir, 1354'ten sonra Macarların egemenliğine girmiştir.³

Osmanlıların Balkanlarda ilerleyişinin bir sonucu olarak bölgede bulunan unsurlar bölgesel birleşmeler ve yardımlaşmalar yolunu seçmişlerdir. Bundan hareketle Sırp Kralı Brankoviç (1427-1456), Macar Kralı Sigismund'un kendisini Osmanlılara karşı korumasını istemiş ve tahkim ettiği Belgrad kalesini de Macar kralına bırakmıştır. Ayrıca Sırp Kralı Brankoviç, başkenti bu durum neticesinde Semendire'ye taşımıştır.⁴ 1441 yılında II. Murad tarafından ilk defa kuşatılan şehir, salgın hastalıklar ve yeterli hazırlığın yapılmaması nedeniyle alınamamıştır. Bundan sonra II. Mehmed ve II. Bayezid dönemlerinde şehir kuşatılmış fakat ele geçirilememiştir. Kanuni'ye kadar Belgrad dışında bütün Sırbistan Osmanlıların yönetimine geçmiştir.⁵

Tarihler 1521'i gösterdiğinde Kanuni, Habsburgların başkenti Viyana'ya giden yol üzerinde bulunan Macar kenti Belgrad'ı, hükümdarlığının bir kanıtı olarak ele geçirmiştir.⁶ Kanuni, Belgrad'ın onarımı için Hazine-i Amire'den 20 bin altın ayırmış; camii, mescit ve imaret gibi binaların inşasını emredip, kaleye yeterli sayıda asker ve mühimmat yerleştirerek şehirden ayrılmıştır.⁷ Osmanlı yöneti-

³ Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994, s. 324.

⁴ Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993, s. 78.

⁵ Donald Edgar Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 125; L.S. Stavrianos, *The Balkans Since 1453*, New York, 1961, s.62.

⁶ Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 125.

⁷ Nicolae Iorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.II, İstanbul, 2005, s. 328-329.

mine geçen Belgrad bu tarihten sonra adeta Avrupa'nın kapısı olarak görülmüş ve Avrupa seferlerinde Osmanlı ordusunun en mühim üslerinden biri haline gelmiş, Darü'l-cihad adını almıştır. Osmanlı yönetiminin en parlak devri olan XVI. ve XVII. yüzyıllarda Belgrad mükemmel askeri üs, geniş mamur ve ticaret alanı genişlemiş bir belde haline gelmiştir.⁸ Evliya Çelebi kale'yi; dokuz kat üzerinde, bölme bölme ve 116 burçlu olarak tasvir etmektedir.⁹

Kale hakkında bilgi veren kaynaklar genellikle Evliya Çelebi'ye atıfta bulunarak Müslüman ve diğer Yunan, Sırp, Yahudi, Ermeni yerleşimlerinden bahseder. Bunlar genellikle Sava mahallesi dahilinde olup Kalenin kuzeyinde bulunur. Yarımada'nın ucundan içlere yani kuzeye doğru Kalenin konumu şöyledir; Kale bir beşgen alan üzerinde sur ve hendeklerle çevrili olarak İç Kaleye ulaşır. Daha kuzeyde ise İç Kaleye göre alçakta bulunan Kale-i Zir yer alır. Aynı alan içinde baruthâne, darphane bulunur. Yarımada'nın devamında surların hemen dışında varoş mahallesi başlar. XIX. Yüzyıl Belgrad şehrinin manzarasını çizen Raşid'e göre; varoş mahallesinin büyük bir bölümünü St.Nikolas kilisesinin çevresindeki Sırp evleri oluşturur.¹⁰

Daha sonraki dönemlerde Belgrad, Uyvar (1663) ve Viyana (1683) seferlerinde önemli bir askeri faaliyet merkezini oluşturmuştur. Viyana bozgunundan sonra Avusturyalıların saldırısına uğrayarak iki yıl müddetince Avusturyalılarda kalan kale, Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa tarafından geri alınmıştır (1690).¹¹ Önemli siyasi olaylara sahne olan Belgrad bundan sonra Avusturya üzerine yapılan seferlerde üs olarak kullanılmış ve bu yüzden kale birçok kez zarar görmüştür. Varadin yenilgisinden sonra Osmanlı ordusunun Belgrad'a çekilmesi üzerine Prens Eugene komutasındaki Avusturya ordusu, Belgrad'ı ele geçirmiştir.¹² Bu savaştan sonra yapılan Pasarofça Antlaşması ile Belgrad, Avusturyalılar'a verilmiştir.

⁸ M.Cavid Baysun, "Belgrad", *İ.A.*, C.II, M.E.B., Eskişehir, 1997, s. 478.

⁹ E.Hakkı Ayverdi, "Yugoslavya'da Türk Abideleri ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: III, Ankara, 1956, s. 174; Bu kaynakta kalenin çevresini 5600 adım olarak vermektedir. Bu rakamı metrik sisteme çevirdiğimizde, yaklaşık olarak bu uzunluğunun 1700 metre olduğu görülür.

¹⁰ Rhoads Murphey, "The City of Belgrade in the Early Years of Serbian Self-Rule and Dual Administration with the Ottomans: Vignettes From Rashid's History Illuminating the Transformation of a Muslim Metropolis of the Balkans", *Habsburgisch-osmanische Beziehungen*, CIEPO Colloque, Wien, 26-29 September 1983, s. 286-287.

¹¹ Nicolae Iorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.IV, İstanbul, 2005, s. 212; *B.O.A.*, *İEAS.*, 89/8228, 29 Z 1101 (03 Ekim 1690) tarihli bu belgede kalenin fethedildiğine dair yazının İstanbul'a gönderildiğinden bahsetmektedir.

¹² Stavrianos, *a.g.e.*, s. 182.

1717'den beri Avusturyalılarda bulunan Belgrad'ın I. Mahmud döneminde (1730-1754) geri alınmasına çalışılmıştır. Avusturyalılar bu arada o zamanlarda birkaç bin nüfusa sahip ve Kalemeydan Kalesi doğusundaki plato üzerinde yapılmış olan şehri onarmışlardır. 1739'daki Belgrad Antlaşması gereğince Avusturyalılar yaptıklarını yıkarak Belgrad'ı Osmanlı Devleti'ne bıraktıktan sonra; Tuna ve Sava nehirleri iki devlet arasında sınır kabul edilmiştir.¹³ Avusturyalıların, şehri Osmanlılara bırakırken yıktıkları Eski Belgrad Kalesi'nin tabyalarının yeniden yaptırılması için mimar, mühendis, ressam atanmış; ayrıca düşman tarafından toprakla örtülen tabyaların yerleri açtırılmıştır (1740).¹⁴ Kalenin onarımı 1748-1761 yılları arasında sürüp gitmiştir. Belgrad, 1789'da General von Laudon kumandasındaki Avusturyalıların eline geçtiyse de Zıştovi Anlaşmasıyla şehir yeniden Osmanlılar tarafından geri alınmış, 1793 yılında mücadele sonucu zarar gören kale, yeniden onarılmıştır.¹⁵

Bu el değiştirmelerden sonra şehrin İslâmî özellik taşıyan gelişmesi yavaşlamıştır. XIX. yüzyıl başında çıkan Sırp isyanı sonunda Belgrad Sırbistan'ın idarî ve siyasî merkezi haline gelmiştir (1839).¹⁶ Sırp isyanı döneminde bir sınır kalesi haline getirildikten sonra Belgrad'a yamaklar denilen yeniçeriler muhafız olarak konulmuştur. I. Abdülhamid'in son zamanlarında kale, Rusların eline geçmiş, bir süre sonra kaleyi tekrar ele geçiren Osmanlılar, varolan hasarı 1801'de onarmıştır. 1802 yılına gelindiğinde Rumeli'de yer yer isyanlar belirmiştir. Bundan yararlanan Sırp isyancısı Kara Yorgi şehre girerek kaleyi kuşatmıştır. Panslavizm politikasını uygulayan Rusya, yapılan Bükreş Anlaşmasının (1812) 8. maddesi gereğince Osmanlı Devleti'ne Sırp muhtariyetini tanımaya zorlamıştır.

¹³ Baysun, *a.g.m.*, s. 479-480.

¹⁴ Hicri 1152 yılında kalenin fethedildiğini ve 1157 yılında ise tamir ve tezyin edildiğini belirten İstanbul Kapısı üzerindeki tamir kitabesine göre bu bilgi doğrulanmaktadır. Viyana'da Hadersdorf kasabasında bulunan bu kitabeden bizi haberdar eden ve kullanmamızı sağlayan Sayın Mehmet Tütüncü'ye teşekkür ederiz. Kitabedeki yazının transkripsiyonu, Tütüncü'nün verdiği yazıya göre, şöyledir: "Şehriyarı heft kişver padişah bahr ve berr / Daver darî medar hakan iskender zafer / Olalı nam hümayunu içinden cilveger / Kim Belgradı alub düşman nice eyyam ü sâli / Kafire oldu ol asiyan hısn-ı pak ü muteber / Hamdull-İlah dest adaden anı itdi halas / Hummet-i Şah-ı Cihan Sultan Mahmud el-eser / Kalesin hem badiziyn? Tamir ve tezyin eyledi / Oldu revnakla metanetde dahi efzuniter / Gerçi kim ser kapularla kapu yoldaşdır / Oldu İstanbula Kapusu cümleden mergubter / Fethine tamirine tarihle mamur olub / Neyli-i kemter de hu hizmetle oldu behrever / Mısra-ı evvel olub tarih-i feth-i kalenin / Mısra-ı sani verir tarih-i tamirini haber / Feth edüb bu kaleyi yemin ile sultan-ı ümem (1152) / Kıldı mamur anı ol Sultan Mahmud-üs-siyer (1157)."

¹⁵ Tuğlacı, *a.g.e.*, s. 326.

¹⁶ Divna Djuric-Zamalo, "Belgrad", *T.D.V.İ.A.*, C.V, İstanbul, 1992, s. 408.

Rusya'nın Napolyon ile ihtilafa düşmesinden yararlanan Osmanlı Devleti, Sırbistan'a bir ordu göndermiştir. Bu orduya yenilen Kara Yorgi Macaristan'a kaçmış ve Belgrad tekrar Osmanlı eline geçmiştir (1813).¹⁷ Kale'de yapılan onarımlar 1815 ve 1816 yıllarında başlayarak 1822 yılına kadar sürmüştür. Rusya ile yapılan Akkerman (1826) Antlaşması'nın 5. maddesi ve Edirne (1829) Anlaşmasının 8. maddesi gereğince Sırp ayrıcalıkları genişletilmiştir. 1830 Fermanı ile de kalelerden başka yerlerde Müslümanların ikamet etmesi yasaklanmıştır. Sırlar Belgrad ve yöresine yayılma ve Müslüman evlerini satın alma siyasetine başlamışlardı. Müslümanlar için bir ikamet yeri olarak tespit edilen kalenin 9 Eylül 1849 tarihli belgeye göre tamir edildiğini görülür.¹⁸ 1849'u takip eden yıllarda Kale içinde yaşamın gereksinimlerine eklemeler ve tamirler yapılmıştır. 1852'de on bir adet çeşme inşaatı ve su yollarının tamiri yapılmış¹⁹, kalede bulunan toprakların korunması ve tamiri için girişimlerde bulunulmuş²⁰, 1853 yılında yapımı yarım kalan hastanenin inşasına başlanılmış²¹ ve 1854'te hastane tamir edilmiş²², 1855'te değirmen ve fırın onarılmıştır.²³ Bu yapılan faaliyetlere paralel olarak, kalenin askeri yapıları da elden geçirilmiştir. Buna örnek olarak 1854 yılında kaledeki tabyaların mazgalları tamir edilmiş²⁴, 1855 yılında Kaleye yeni tabyalar inşa edilmiştir.²⁵ 10 Haziran 1860 tarihinde bazı tabyalara sundurma yapılmıştır.²⁶

Bu arada gelişen iç ve dış olaylar nedeniyle Osmanlı Devleti zor duruma düşmüş ve buradaki Türk halkının 1862'de²⁷, son Osmanlı garnizonun da 17 Nisan

¹⁷ Bkz. *B.O.A.*, *HAT*, 276/16229, 29 Zilhicce 1228 tarihli belgede Belgrad'ın Osmanlılara geçişi üzerine yapılacak kutlama ve dağıtılacak hediye üzerine bilgiler mevcuttur.

¹⁸ Bkz. *B.O.A.*, *İ.MVL.* (İrade Meclis-i Vâlâ), 149/4238, 21 Şevval 1265.

¹⁹ Bkz. *B.O.A.*, *İ.MVL.*, 262/9867, 17 Rebiülevvel 1269.

²⁰ *B.O.A.*, *A.MKT.MHM.*, 51/53, 07 Rebiülevvel 1269 (19 Aralık 1852); *B.O.A.*, *A.MKT.NZD*, 70/20, 22 Rebiülevvel 1269 (03 Ocak 1853) tarihli belge, onarımlar için marangoz ve demirci talebinde bulunulduğu ve İstanbul'dan gönderilen toprakların tamir edildiğini söylemektedir; Ayrıca *B.O.A.*, *A.MKT.MHM.*, 53/26, 04 Ca 1269 (13 Şubat 1853) tarihini taşıyan belge top kundaklarının ve döşeme tahtalarının tamirini bildirir.

²¹ *B.O.A.*, *A.MKT.MHM.*, 53/67, 15 Cemâziyelevvel 1269 (24 Şubat 1853).

²² Bkz. *B.O.A.*, *İ.MVL.*, 318/13470, 16 Safer 1271; *B.O.A.*, *A.AMD.*, 88/27, Hicri 1274 (1857/1858) tarihli belgeye göre hastane masraflarının maliye ve nizamiye hazinesinden karşılanmıştır.

²³ Bkz. *B.O.A.*, *İ.MVL.*, 323/13780, 11 Cemâziyelevvel 1271.

²⁴ Bkz. *B.O.A.*, *İ.MVL.*, 317/13407, 06 Safer 1271.

²⁵ Bkz. *B.O.A.*, *İ.MVL.*, 325/13877, 28 Cemâziyelevvel 1271.

²⁶ *B.O.A.*, *A.MKT.NZD*, 314/81, 21 Zilkâde 1276 (10 Haziran 1860).

²⁷ *B.O.A.*, *A.MKT.MHM.*, 241/23, 29 Rebiülevvel 1279 (24 Eylül 1862) tarihini taşıyan belgede Sırların Belgrad Kalesi civarında lağım kazdıklarına dair alınan duyum üzerine Mühendishane-i

1867'de ayrılmasıyla şehir tamamen Sırp'ların eline geçmiş, ancak 1878 Sırbistan bağımsızlığına kadar kalede Sırp bayrağının yanı sıra Osmanlı bayrağı da çekilmeye devam etmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Avusturya-Macaristan elinde (1915-1918) kalan kale, 1918'de Yugoslavya Krallığının, 1941'den itibaren de Alman işgalinden sonra yeni kurulan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyetinin baş şehri olmuştur (20 Ekim 1944).²⁸

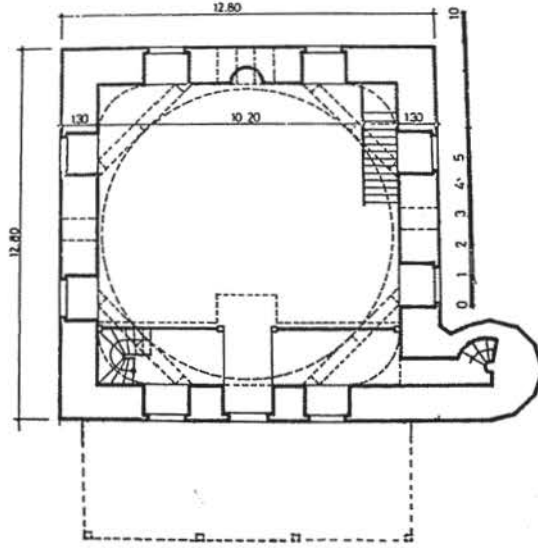
Belgrad'da Ayakta Kalan Son Camî: Bayraklı Camii

Ayverdi'nin tanımlamasıyla "tek evlâdı olan ailelerin çocuğa düşkünlüğü gibi" araştırmacıların yoğun bir ilgiyle araştırdığı bir konu olmuştur.²⁹ Bu camii ile ilgili çalışmamızın amacı Bayraklı Camii'nin son durumu hakkında bir tespit yapmaktır.

Bayraklı Camii'nin ismi ve yapılış tarihi konusunda ihtilaflar mevcuttur. Eli-

mizde bulunan kaynakla-

ra göre; bu camiinin ismi Evkâf kayıtlarını esas alan Ayverdi, bu camiinin "Vakf-ı câm-i şerîf Hüseyin Kethüdâ" olduğunu ve ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgrad Tapu Defterine ise 1212 (1797-1798) yılında eklendiğini belirtmektedir. Lâkin Ayverdi, camiinin yapılış tarihinin belli olmadığı kaydını düşmektedir.³⁰ Öte yandan Okiç, çalışmasında camiinin yapılış tarihi konusunda iki fikre yer vermiştir. Bunlardan ilki Ljubomir Nikić'e dayandığı, 1521 yılında Belgrad Kale-

Bayraklı Camii Planı (Ayverdi, 2000, 12)

Berr-i Hümâyûn hocası Miralay Belom'un Belgrad'a gönderilmesi ve duyumun asılsız çıkması anlatılmaktadır. Durumun ne kadar nazik olduğunu ve genel bir tedirginlik halinin bulunduğunu işaret eden önemli bir anekdot.

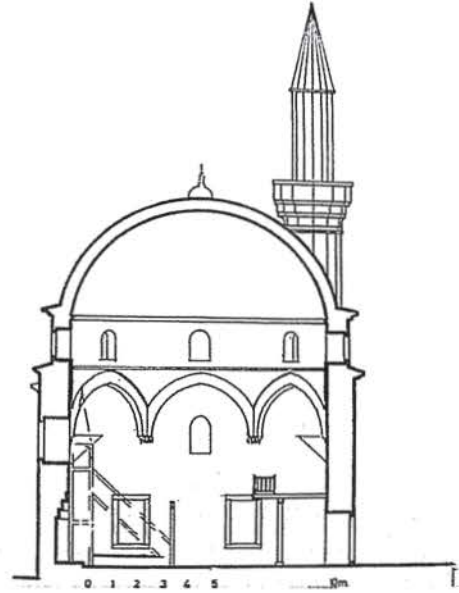
²⁸ Djurić-Zamolo, *a.g.m.*, s. 408; Belgrad 1991 yılından itibaren Sırbistan'ın başkentidir.

²⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi-Aydın Yüksel-Gürbüz Ertürk-İbrahim Numan, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri (Yugoslavya)*, III. Kitap, C.III, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2000, s. 11.

³⁰ Ayverdi, *a.g.e.*, s. 11.

si'nin kuşatılması sırasında inşa edildiği fikridir. İkincisi ise Mehmed Remzi Deliç'in öne sürdüğü Avusturyalıların ilk Belgrad kuşatması üzerine 1690 yılında yapıldığı fikridir. Bu konuda halen bir fikir birliği yoktur.³¹

Bayraklı isminin nereden geldiği konusunda da bir fikir birliğine varılamamıştır. Deliç, Kanuni'nin şanına uygun olarak caminin minaresinde bayrağın dalgalandığını ve isminin ondan ileri geldiğini iddia etmektedir. Okıç, Deliç'in fikrini iktibas ettikten sonra Nikiç'in fikrine de yer vermektedir. Nikiç'e göre, namaz vakitlerini haber vermek için caminin minaresine çekilen bayraktan ötürü caminin bu ismi aldığını söylemektedir. ³² Muhtemelen Nikiç'in bahsettiği camiler arasında Kosova'da bulunan Bayraklı Camii de yer alabilir. Bu caminin bu ismi alma öyküsü Nikiç'in Belgrad'daki Bayraklı Camii için öne sürdüğü fikre uymaktadır.³³

Bayraklı Camii Kesiti (Ayverdi, 2000, 13)

1717 yılında Avusturyalılar Belgrad'ı ele geçirdikten sonra bu camiyi Katolik Katedraline (Domkirche) çevirmişlerdir.³⁴ Bu kiliseye çevirme olayının bazı etkileri günümüze kadar gelmiştir. Örneğin, Katolik katedrali olduğu zaman bugünkü minare çan kulesi olarak kullanılmıştır. Tekrar camiye çevrildikten sonra çan kaldırılarak minare formu verilerek şerefe konmuştur.

1852 yılında Belgrad Kalesi içinde bir Caminin tamir edildiğine dair yazılan belgede bunun hangi camii olduğu anlaşılamamaktadır.³⁵ Ayverdi, bu yüzyılda kale içinde birkaç harap caminin varlığından bahsetmektedir.³⁶

³¹ M.Tayyib Okıç, "Belgrad'daki Bayraklı Camii", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: X, Ankara, 1972, s. 394.

³² Okıç, *a.g.m.*, s. 394.

³³ Mehmet Z. İbrahimgil- Neval Nonuk, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri*, Ankara, T.T.K. Yayınları, 2006, s. 596-597.

³⁴ Bu kesin bilgi için bkz. Ljubomir Nikiç, *Dzamije u Beogradu – Godišnjak Grada Beograda*, C.V, Beograd, 1958, s. 163'ten naklen Okıç, *a.g.m.*, s. 394.

³⁵ Bkz. *B.O.A.*, *İ.MVL.*, 251/9202, 18 Muharrem 1269.

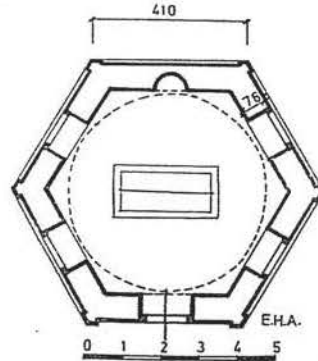
1953-1963 yılları arasında yapılan onarımlar esnasında caminin yapılış tarihi üzerine bize ipucu verecek olan tahrip edilmiş bir kitabe bulunmuştur. Bu kitabeye göre 1523 veya 1580 tarihlerinden birinde Osmanlılar tarafından inşa edilen ilk camii olarak karşımıza çıkabilir. Öyle ki bu bilgiye kitabenin buraya konuş tarihi olması ihtimali çerçevesinde şüpheyle yaklaşılmalıdır. XIX. yüzyıl Sırp kaynaklarında Bayraklı ismi ile camiler arasında ilk sırada rastladığımız bu camii günümüz kadastro defterlerinde “Siranova” olarak geçmektedir. Caminin onarımı ve bakımı işinden ve çalışanların maaşından sorumlu yerel kurum Belgrad şehir müzesidir.³⁷ Caminin günümüze kadar gelebilmesindeki diğer bir etken de çevre yerleşim yerlerinden gelen Müslümanların oluşturduğu cemaattir.

1999 yılında bölgede yaşanan Sırp-Arnavut çekişmesine benzer bir olay, 2004 yılında da patlak vermiş karşılıklı zarar verme şeklinde gelişmiştir. Bu faaliyetler dahilinde Niş ve Belgrad’da iki camii Sırp milliyetçileri tarafından ateşe verilmiştir.³⁸ Belgrad’da Osmanlı’dan kalan son caminin yanmasına sebep olan Sırp- ların verdiği zarar sonucu, camide tekrar onarım çalışmaları başlamış; bu onarım çalışmaları sırasında minare tekrar sıvanmış olup taş ve tuğla kısımların üstü örtülmüştür. Elimizdeki fotoğraflar da caminin 2005 yılı itibarıyla tamiratının sürdüğünü göstermektedir.

Belgrad’da Bir Türbe: Ali Paşa Türbesi

Damad Ali Paşa, Moralı Ali Paşa, Mustafa Paşa, Tepedelenli Ali Paşa isimleriyle karşımıza çıkan Kalemeydan’da bulunan bu türbe yazarların konuyu ele alışına kadar çeşitlilik arzeder. Ancak kaynaklarda geçen olaylar ile verilen isimler ve yapılan türbe tarifleri Ali Paşa Türbesini işaret eder.

Varadin’de kurşunla vurulup şehit olan Ali Paşa’nın türbesi olarak verilen türbenin ölçüleri Ayverdi’de 4 metre yarıçapındaki kubbesi altıgen şeklindeki kesme taştan yapılan duvarlara oturur. Dört pencere, bir kapı ve bir

Damad Ali Paşa Türbesi Planı (Ayverdi, 2000, 23), Plandan anlaşıldığına göre sanduka konumu fotoğraflardaki konuma uymamaktadır.

³⁶ Ayverdi, *a.g.m.*, s. 175.

³⁷ Okıç, *a.g.m.*, s. 399.

³⁸ *Yeni Asır Gazetesi*, 19 Mart 2004; Bkz. <http://ya2004.yeniasir.com.tr/03/19/index.php3?kat=ana&sayfa=disi&bolum=gunluk>

mihrap hücresi mevcuttur. Türbe Sırplar tarafından içine çizilen aziz resimleri ve istavroz resimleriyle şapele çevrilmiştir. Balkan Savaşı öncesinde Osmanlı şehzadesinin Belgrad'ı ziyareti esnasında görülüp tamiri emredilen türbe, Balkan savaşları sırasında Sırplar tarafından tekrar şapele çevrilmiştir. Birinci Dünya Savaşında Avusturyalılar tarafından bombardımanla kubbesi yıkılan türbe, tekrar Avusturyalılar tarafından tamir edilmiştir.³⁹ Belgrad halkı için hâlen bir adak yeri konumundadır.

Mustafa Paşa türbesi ismi ise II. Viyana Kuşatması sonucunda idam edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın başsız cesedinin de bu türbede gömülü olduğuna dair olan inancın bir sonucudur.

Değerlendirme ve Sonuç

Belgrad'ın konumu itibarıyla değişim ve gelişmeleri yaşayabilecek kültürel ve ekonomik altyapıya sahipti. Ekonomisi yolların kesiştiği kavşakta bulunması sebebiyle sistemli bir şekilde ilerlerken kültürel yapısı oraya yerleşen halkların etkisiyle şekillenmiştir. Ancak şu unutulmamalıdır ki şehrin gelişimini sağlayan kültürel atılımlar ve bu atılımların oluşturduğu sistemler üzerinde üç büyük etki mevcuttur. Bunlardan ilki Roma olup etkisi Roma'dan sonra bölgeye gelenleri etkileyecek kadar büyüktür. Roma'nın kurduğu sistemi daha dinamik hale getiren ve hoşgörü ile ev mimarisini bile etkileyen Osmanlı Devleti, yabancı güçlere de örnek teşkil etmiştir. Buradaki konakların iç mimarisi Türk-İslâm evlerinin güzel örneklerini sergilediği gibi Osmanlı Devletinden sonra bölgeye hakim olan unsurları da etkilemiştir. Örneğin, Prens Miloş ve eşinin konağı Türk sivil mimarisi özelliği taşır. Bu konakta haremlik ve selamlık bölümleri yanında, tavan işlemleri geleneksel bir Osmanlı evini anımsatır; ancak tamamen bir Osmanlı evinden Avusturya-Almanya etkisiyle kısımları bakımından farklılık gösterir.⁴⁰ Buna göre halkın kültürel gelişim ve değişim bir anda gerçekleşmediği gibi kültürel açıdan Almanya-Avusturya gibi güçlü unsurun da etkisi görülebilmektedir. Ondokuzuncu yüzyılda Osmanlı Devletinin etkisini yitirdiği Belgrad'da dolambaçlı yollar yerine büyük, geniş bulvarlar; camiler yerine de saraylar inşa ettirilmiştir.

Sonuç olarak Yugoslavya içinde ele alınan fakat Yugoslavya'nın ayaktaiken diğer kentlerine önem verilen araştırmalarda Belgrad şehrinin pek sönük ele

³⁹ Ayverdi, *a.g.e.*, s. 23.

⁴⁰ Nur Akın, *Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları*, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 146.

alınmış olmasından dolayı buradaki Türk izlerini ancak yabancı kaynaklardan ve yabancı yazarların gözlerinden görmekteyiz. Zaman içinde bir kale halkını kent halkı haline getiren onu kültürel zenginliğiyle besleyen Osmanlı Devleti, yaşadığı siyasi bunalımların sonucu olarak bu toprakları kaybetmiş ve buralara yaptığı eserleri modern dünyada barbarca hareket eden insanların ellerine bırakmak zorunda kalmıştır.